

Державній думі свідчить про його високий авторитет серед духовенства, єпархіального начальства та активну життєву позицію.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Боиович М. М. Члены Государственной думы : (портр. и биогр.) : третий созыв 1907–1912 г. / М. М. Боиович. – 4-е изд. – М. : т-во И. Д. Сытина, 1909. – 454 с., ил.
2. Атаназевич И. М. У могилы праведника и молитвенника земли русской : Паломничество чл. Гос. думы к о. Иоанну Кронштадтскому 9 мая 1908 г., торжеств. моления их в Иоаннов. жен. монастыре / [свящ. Иоанн Атаназевич]; Иоанновский первоклассный монастырь. – СПб. : Типо-литогр. М. П. Фроловой, 1910. – 23 с.; ил.
3. Кузнец Т. В. Священники Уманщини в історії та культурі України початку ХХ століття / Т. В. Кузнец // Наук. зап. / Вінниц. держ. пед. ун-т імені Михайла Коцюбинського. – Вінниця, 2004. – Вип. 8. – С. 254–260.
4. Там само.
5. Школы [Электронный ресурс] // Тайны города Василькова. – Режим доступа : <http://vasilkiv.wordpress.com/schools/>
6. Центральний державний історичний архів України (далі – ЦДІАК України). – Ф. 127. – Оп. 1009. – Спр. 1057. – 559 арк.
7. ЦДІАК України. – Ф. 127. – Оп. 1. – Спр. 487. – 208 арк.
8. Приходы и церкви Подольской губернии : тр. Подольского епарх. ист.-стат. ком. / под ред. священника Евфимия Сецинского. – Кам'янець-Подольск, 1901. – Вип. 9. – 994 с.
9. Там само.
10. Там само.
11. Там само.
12. Там само.
13. ЦДІАК України. – Ф. 127. – Оп. 1. – Спр. 487. – 208 арк.
14. ЦДІАК України. – Ф. 127. – Оп. 1011. – Спр. 3177. – 502 арк.
15. ЦДІАК України. – Ф. 127. – Оп. 1009. – Спр. 734. – 429 арк.
16. ЦДІАК України. – Ф. 127. – Оп. 1011. – Спр. 3194. – 599 арк.
17. ЦДІАК України. – Ф. 127. – Оп. 1011. – Спр. 3177. – 502 арк.

Семенчук О.А. ПРАВОСЛАВНАЯ СВЯЩЕННИЧЕСКАЯ СЕМЬЯ XIX – НАЧАЛА XX ВЕКА: АТАНАЗЕВИЧИ

На основе исторических источников персонифицирована священническая семья Атаназевичей, показано место ее самых ярких представителей в общественно-политической жизни, прослеживается их участие в важнейших событиях общественно-политического процесса исследуемого периода.

Ключевые слова: священническая семья, Уманщина, приход, церковнопарафиальные школы, протоиерей, общественно-политическая жизнь.

Semenchuk O.O. FAMILIES OF ORTHODOX PRIESTS IN XIX– EARLY XX CENTURY: ATANAZEVIYCH FAMILY

Based on a wide range of background materials the article personifies the priest family of Atanazyevych. Its most prominent members' status in social and political life is shown and these people are found to participate in the most important events of social and political process in the society of that time.

Key words: priest family, Uman region, parish, parish schools, archpriest, social and political life.

УДК 94(477). 084.6

С.В. Маркова

СОЦІАЛЬНО-КЛАСОВЕ РОЗШАРУВАННЯ УКРАЇНСЬКОГО СЕЛЯНСТВА НАПРИКІНЦІ 1920-Х РР.

У статті робиться спроба узагальнити головні механізми ранжування селян відповідно до соціальних статусів і ролей у 1920-х рр., використавши різні види групувань; за ознакою забезпеченості селян засобами виробництва, тобто землею, робочою худобою, інвентарем та ін.; за посівними групами в своєму групофуражному балансі; по середньому доходу та ін.

Ключові слова: індустріалізація, класовий поділ, групування селян, «куркуль», механізми ранжування.

Відміна кріпацтва в Росії, столипінські аграрні реформи, індустріалізація, урбанізація призвели вже на початку ХХ ст. до суттєвих трансформацій соціальної структури українського села.

У статті робиться спроба узагальнити головні механізми ранжування селян відповідно до соціальних статусів і ролей у 1920-х рр., використавши різні види групувань (за величиною посівів; по господарській успішності (робочій худобі та успішності); за ознакою забезпеченості селян засобами виробництва, тобто землею, робочою худобою, інвентарем та ін.; за посівними групами в своєму групофуражному балансі; по середньому доходу; по середньому арифметичному відхиленню душевого доходу (або в кожній групі господарств).

Одним із перших на початку ХХ ст. звернувся до вивчення питання соціальної структури українського села М. Шаповал. Вчений розглядав село, місто та державу як три основні типи громад і вищі форми людських скупчень та дав наступне визначення села: «Село – публічний правно-територіальний соціальний агрегат, що виконує у системі суспільного поділу праці функцію сільського господарства (культивування рослинно-тваринних організмів) і живе з прямого відношення до землі». М. Шаповал заперечував розуміння села та міста як різних соціальних класів [1, с. 71-73].

Основними дореволюційними соціальними інститутами селян (у повсякденному житті соціальні зв'язки досягаються саме через соціальні інститути [2, с. 49]) були громада та сход, зазвичай виокремлювали такі прошарки сільського населення: господарі, селяни-общинники, бідняки. В одних регіонах переважало общинне землеволодіння, в інших – індивідуальне [3, с. 291]. Земля належала різним категоріям власників і зокрема могла знаходитися у приватному володінні, бути надільною, в розпорядженні казни, уділу, церкви, монастирів, міст та ін. [4, с. 22]. На думку І. Рибачка та А. Матвеева, доколгоспне село являло собою двоступеневу структуру, складовими якої були бідняки і господарі (хазяї). Проте не існувало точно визначених критеріїв належності до кожної групи [5, с. 16].

О. Зінов'єв зауважував, що «комунізм мав успіх у Росії певною мірою завдячуючи національному характеру російського народу – внаслідок його слабкої спроможності до самоорганізації і самодисципліни, схильності до колективізму» [6, с. 22]. На думку ряду науковців, саме колективістська психологія селян-общинників не дозволила впровадити реформи П. Столипіна (реформатори вбачали в общині друге кріпацтво, яке оплутало селянина з голови до ніг) [7, с. 151-158]. Українці традиційно тяжіли до індивідуалізму та ведення одноосібних господарств напівнатурального типу (в Україні переважало «землеволодіння хутірське та подвірне, тоді як у великоросів все більше общинне» [8, с. 291]). На початку ХХ ст. українців характеризували як народ із високим почуттям індивідуалізму, але без почуття народної одноцільності [9, с. 135]. Найкращим для українських селян було особисте володіння землею [10, с. 369], індивідуальне, радше родинне трудове господарство було споконвічним ідеалом у традиції українського селянства [11, с. 293].

У листопаді 1917 р., з утворенням Української Народної Республіки, Центральна Рада намагалась вирішити найважливіше для українців питання «володіння землею». Своім Третім Універсалом вона скасувала право власності на землю і проголосила її всенародним надбанням. Основним принципом аграрної ідеології Центральної Ради був іманентний селянській психології принцип особистої праці [10, с. 306]. Після встановлення влади більшовиків селяни отримали свободу вибору у землекористуванні, що і було зафіксовано в Земельному кодексі 1922 р. [11, с. 57]. На відміну від Росії, усі селяни України змушені були бути членами селянської громади. Найбільш поширеною формою землекористування селян в Україні у 20-х роках була дільничо-смужна. При цій формі заборонялось проводити переділи землі [11, с. 59].

У селян склалися досить неоднозначні взаємини між біднішими і заможнішими, безперечно, між ними існували суперечності, хоча класовими їх назвати не можна [12, с. 359]. Українське село кінця 20-х рр. характеризувалося незначним розшаруванням сільського населення внаслідок постійного зубожіння, домінуванням українського етносу на селі та значним агроперенаселенням (Україна була найбільш густонаселеним регіоном Російської імперії, а пізніше й СРСР. У 1907 р. П. Столипін зауважував, що «якби роздати усю землю, усіх форм власності, навіть у пригородах селянам, то в Полтавській губернії на двір прийшлося б лише по 9 дес., Подільській губернії всього по 8» [13, с. 88]).

Б. Кравченко станом на 1917 р. подає наступні дані: 57% обробляли менше трьох десятин і могли вважатися бідними селянами, середнє селянство з 3-10 десятинами налічувало 30%

господарств, «багаті» – власники понад 10 десятин і становили 12%. Середнє селянське господарство в Україні мало приблизно 7 десятин (чи 7,7 гектара) [14, с. 42].

За посівними групами селянські господарства в СРСР станом на 1927 р. розподілялись на безпосівні, ті, що засівали від 0 до 1 десятини; від 1-2 дес.; від 2-3 дес.; від 3-4 дес.; від 4-6 дес.; від 6-8 дес.; від 8-10 дес.; від 10-16 дес.; понад 16 дес. Найбільшу кількість селян становили ті, що мали від 1 до 6 дес. Відсоток тих, що володіли від 8 до 16 десятинами, не перевищував 2% , більше ніж 16 дес. – 1% [15, арк. 2].

В середньому по Україні станом на 1925 р. на один квадратний кілометр припадало 64 душі. Наприклад, серед найбільш густонаселених районів Поділля були Зіньківський – 110,8 душ на 1 кв.км., Довжоцький – 109,1 душ на 1 кв.км. [16, арк. 228; 231].

На Поділлі у Кам'янецькому окрузі, що належав до найменш забезпечених землею, на одну душу населення приходилось 1,03 гектари землі, або 0,94 десятини. По районах Кам'янецького округу (станом на 1925 рік районів було 16) загальний показник становив 1,11 гектари (1,01 десятини) [16, арк. 231]. Середня забезпеченість землею по Ганнопільському району (59 населених пунктів) становила в 1925 р. – 1,16 дес. землі на одного їдока, у 1926 р. – 1,28, у 1927 – 1,40 [17, арк. 146].

Питання успішної індустріалізації країни відразу корелювалося більшовиками із селянським питанням. Революційні зміни соціальної структури були настільки радикальними, що «не могли відбутися еволюційним шляхом у тих обставинах» [18, с. 89]. Протиборство в Росії йшло не стільки між класами (в традиційному, західно-європейському розумінні їх тут по суті не існувало), скільки між містом і селом, державою і селянством, і результат не був однозначним [19, с. 8]. Більшовики акцентували увагу на «класовому поділі всередині селянства». Й. Сталін, аналізуючи «класовий поділ всередині селянства,» виокремлював бідне селянство, яке входило до складу напівпролетарських верств населення і виступало разом із пролетаріатом проти сільських багатіїв, куркулів, спекулянтів [20, с. 211], тобто виокремлював «трудящі і експлуатовані маси на селі, як окрему групу, що складалася з сільськогосподарських робітників, напівпролетарів або парцельних селян та дрібного селянства [20, с. 213]», куркулів, які чинять постійно опір [20, с. 210] та середнє селянство, яке постійно вагається [20, с. 210]. Радянська влада відкрито визнавала неминучість класового характеру якої б то не було держави.

У науковій проблематиці становлення нової соціальної структури села перемогла марксистська концепція та витіснила всі інші (Прим. авт. Проте якраз саме К. Маркс і не зміг дати системного аналізу поняття «клас») [21, с. 294]. В. Ленін дав наступне визначення класам – це такі групи людей, з яких одна може привласнювати працю іншої (компроміс між класами неможливий [22, с. 18]), завдячуючи різниці їх місця в певному укладі суспільного господарства, також він додавав, що класи розрізняються між собою також відповідно до тих інтересів, які визначаються обставинами життя їх членів. Класовий аналіз В. Леніна, на думку А. Ахієзера, мав явний нахил до визначення робочого класу через схему «бідний-багатий», яка співпадала з антитезою добра й зла [23, с. 381].

У праці В. Леніна «Розвиток капіталізму в Росії. Процес утворення внутрішнього ринку для великої промисловості», написаній наприкінці XIX ст. під впливом базових ідей К. Маркса та на основі аналізу праць відомих тогочасних науковців та земських статистичних даних, було показано динаміку соціально-класових відносин в Російській імперії, зокрема виникнення нових соціальних груп серед сільського населення. Після приходу до влади Й. Сталін буде неодноразово посилатися на вищезгадану працю, виправдовуючи поділ селян на класи. У розділі «Розшарування селянства» В. Ленін досить схвально спочатку поставився до групування селянських дворів за величиною посівів [24, с. 61], пізніше він дещо переглянув свої погляди, зазначивши, що «ми користуємося виключно групуванням по господарській успішності (робочій худобі та посівах) [24, с. 630]». У СРСР аж до 1926/1927 рр. даний підхід будуть часто використовувати при визначенні статусу куркуля, середняка, бідняка. У згаданій роботі В. Ленін наводить висновки В. Постнікова про те, що на покриття середніх витрат сім'ї потрібно 16-18 десятин посівів (одна десятина дорівнює 1,1 гектара). Заможні селяни на кінець XIX ст. (якщо рахувати за величиною посівів) становили приблизно 21% [24, с. 64]. В. Ленін піддав критиці висновок В. Постнікова, що «кількість селян, котрі при обробітку землі застосовують найману працю, відносно із загальною масою народу, надзвичайно мала: 2-3, максимум 5 господарів із 100» [24, с. 67].

За оцінками радянських економістів, до кінця громадянської війни лише 3% селянських господарств можна було віднести до категорії куркульських (порівняно з 15 % до революції). Теоретичні дискусії з приводу класового поділу суспільства між Леніним, Бухаріним, Троцьким набули суто політичної спрямованості.

На думку С. Кульчицького, «розпалювання соціальної напруги несло в собі небезпеку повного підриву відновлених під час непу продуктивних сил сільського господарства» [25, с. 119]. Р. Конквест наводить слушний висновок Е. Карра про те, що в СРСР «політика вже не визначалася класовим аналізом: тепер політика визначала, яка форма класового аналізу відповідає даній ситуації» [26, с. 133].

Наприкінці 20-х рр. більшовики використовували класове розшарування селян на три або чотири прошарки: бідняки, середняки, куркулі та батраки, бідняки, середняки, кустарі. Бідноту ще називали безкінними або безінвентарними селянами, саме вони і мали становити фундамент більшовизму на селі. Ранжування у невеликих містечках у кінці 20-х рр., де частина населення займалася землеробством, нагадувало ранжування на селі й було переважно п'ятипрошарковим, а саме: бідняки, нижчі середняки, середняки, заможні середняки, куркулі. Середняків та заможних середняків часто об'єднували у прошарок заможників, яким і оголошували війну, часто через розкооперування заможних господарств (інколи для цього власнику потрібно було мати у власному господарстві лише два коня).

За економічними показниками ведення господарства так званих «куркулів» на початку 30-х років в Україні фактично не залишилося (офіційні дані 1927 р. – менше 4%, 1929 р. – 1,4%). 6 жовтня 1927 р. усе землеробське населення в СРСР було поділено на пролетаріат; тих, що наймали строкових робітників; тих, що не наймали строкових робітників (див. табл. 1.).

Таблиця 1. Динаміка росту землеробського та неземлеробського населення 1924-1927 рр.

Групи населення	1924-1925 рр.	1925-1926 рр.	1926-1927 рр.
Неземлеробське населення	36355	41931	45093
Землеробське населення	71587	71588	72944

*Складено за: РГАЭ, ф. 219, оп. 1, д. 64, арк. 11.

Протягом 1924-1927-х років землеробське населення в СРСР зростало, але темпи були нижчими, ніж темпи неземлеробського населення, до складу якого входили пролетаріат, непролетарські трудові елементи, напівкапіталістична мілка буржуазія, мілка капіталістична буржуазія та інше неземлеробське населення.

Ідеологічний чинник при групуванні сільського населення безперечно був визначальним наприкінці 20-х років. Проте Й. Сталін розумів, що групування населення також має виконати й економічну функцію, адже фіскальна політика щодо селян мала допомогти провести не лише прискорену індустріалізацію, але й допомогти розрахуватись по зовнішнім боргам. Тому наприкінці 1920-х рр. в СРСР ще було дозволено обговорювати різні підходи до «групування сільського населення». Зокрема, відповідно до забезпеченості засобами виробництва по худобі, за посівними групами в своєму хлібофуражному балансі, по середньому доходу, відповідно до засобів виробництва та ін.

С. Струмлілін вважав, що «класовий підхід вимагав групування за ознаками експлуатації. Бідняки – це ті групи, яких експлуатують, куркулі – експлуататори, середняки – проміжні групи. Теоретично чіткий та зрозумілий критерій. Але практично вказати чіткі кордони розмежування між різними прошарками за ознакою експлуатації надзвичайно важко» [27, арк. 2]. В особистому фонді науковця зберігаються статистичні матеріали, що дозволяють нам більш глибоко проаналізувати природні та штучні тенденції розшарування села наприкінці 20-х рр. У 1928 р. було надруковано працю С. Струмліліна «Розшарування радянського села за податковими даними 1926/1927 рр.», у якій економіст показав, що формальні ознаки поділу селян на класи не корелюються із статистичними даними. Строковий найм на роботу наприкінці 20-х рр. Вже не був поширеним, а поденний не завжди виступав ознакою експлуаторського господарства. Крім найму використовувалися на селі орендні відносини, різні види обміну, позички та ін. Тобто у зазначений період майже усі одноосібні господарства на селі використовували суміш елементів капіталістичного господарства та докапіталістичного: «Одночасно з капіталістичним наймом заради експлуатації ви зустрінете чисто споживацький найм батрака якою-небудь бобилкою, або солдатською дружиною, в господарстві якої не виготовляється товарних надлишків на ринок» [27, арк. 2]. На думку С.

Струмиліна, було важливо відрізнити працю батрака від праці сусіда-господаря, який власним інвентарем допомагає обробляти землю.

Науковець поставив під сумнів часто використовуваний у другій половині 20-х поділ селянства за ознакою забезпеченості засобами виробництва, тобто землею, робочою худобою, інвентарем та. ін.

На початку 1930 р. у ВКП(б) остаточно перемиг політико-ідеологічний підхід до розшарування селян.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Зотова А, с., Хутка С. В. Цикл праць Микити Шаповала з вивчення міста і села: дослідження невідомих рукописних автографів // Наукові записки. Т.83. Соціологічні науки. www. Library. Ukmakiev.ua – С. 71-72.
2. Сірий Є.В. Соціологія: загальна теорія, історія розвитку, спеціальні та галузеві теорії / Навч. посіб. – К.: Атіка, 2004. – 480 с., іл.:
3. В. Лозовий. Аграрна революція в Наддніпрянській Україні: ставлення селянства до влади в добу Центральної Ради (березень 1917 р. – квітень 1918 р.) Монографія. – Кам'янець-Подільський: ПП «Мошак М.І.», 2008. – 480 с.
4. Малий В.В. Етнонаціональні процеси на Поділлі у 1861–1914 рр. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2008. – 280 с.
5. І.В. Рибак, А.Ю.Матвеев. Трагічний перлом. Колективізація і розкуркулення на Поділлі та Південно-Східній Волині. – Кам'янець-Подільський: Абетка, 2001. – 140 с.
6. Зиновьев А. А. Гибель русского коммунизма. – М.: ЗАО Изд-во Центрполиграф, 2001. – 431 с.
7. В. Пилипенко, В. Тарасенко. Від експериментів до соціальної практики (П.А. Столипін і його реформа) // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – № 3, 1998. – С. 151-158.
8. Столыпин П.А. Нам нужна Великая Россия: Полн. собр. речей в Государственной думе и государственном совете. 1906-1911 гг. – М.: Мол. Гвардия, 1991. – 411 с.
9. Українська державницька ідея: Антол. політ. традиціоналізму / Укладання й передм.: О. Шокало, Я. Орос; Біогр. довідки: О. Шокало. – К.: МАУП, 2007. – 520 с.
10. В. Лозовий. Аграрна революція в Наддніпрянській Україні: ставлення селянства до влади в добу Центральної Ради (березень 1917 р. – квітень 1918 р.) Монографія. – Кам'янець-Подільський: ПП «Мошак М.І.», 2008. – 480 с.
11. Історія українського селянства. Нариси в 2-х томах / [Андрощук О. В., Баран В. К., Блануца А.В. та ін.] – К.:Наук. думка, 2006. – Т.1. – 2007. – 631 с.
12. Михайлюк О. В. Селянство України в перші десятиліття ХХ ст.: Соціокультурні процеси: Монографія. – Дніпропетровськ: Вид-во «Інновація», 2007. – 456 с.
13. Столыпин П.А. Нам нужна Великая Россия: Полн. собр. речей. в Государственной думе и государственном совете. 1906-1911 гг. / Предисл. К.Ф. Шацилло; Сост., коммент. Ю.Г. Фельштинского. – М.: Мол. Гвардия, 1991. – 411 [5] с., ил. – (Звонница; Антология русской публицистики).
14. Кравченко Богдан. Соціальні зміни і національна свідомість в Україні ХХ ст. / Пер. з англ. – К.: Основи, 1997. – 423 с.
15. Российский государственный архив экономики (далі РГАЭ), ф. 219, оп. 1, д. 64, л. 2.
16. Державний архів Хмельницької області (далі ДАХМО), ф.р 5, оп.1, спр.55, 246 арк.
17. ДАХМО, ф.р. 31, оп.1, спр.51, арк. 146.
18. Тураев Г.М. Записки о коммунизме. – СПб.: Изд-во «Нестор-История», 2010. – 170 с.
19. Виола Л. Крестьянский бунт в эпоху Сталина: Коллективизация и культура крестьянского сопротивления / Л. Виола; (пер. с англ. А.В. Бардина). – М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН); Фонд Первого Президента России Б.Н. Ельцина, 2010. – 367 с.: табл. – (История сталинизма).
20. Й.Сталін. Твори. – Т. 9. – Київ: Українське вид-во політичної літератури, 1949. – 366 с.
21. Гіденс Ентоні. Соціологія. / Пер. з англ. В. Шовкун, А. Олійник; Наук. Ред. О. Івашенко. – К.: Основи, 1999. – 726 с.
22. Восленский М, с. Номенклатура. Господствующий класс Советского Союза. – М.: «Советская Россия» совм. с МП «Октябрь», 1991. – 624 с.
23. А. Ахиезер. Россия: критика исторического опыта. – Т. 1. От прошлого к будущему. – Режим доступу до книги: www.twigrx.com/file/405668/
24. В. И. Ленин. Полное собрание сочинений. Издание пятое. – М.: Изд-во полит. литературы, 1967. – 791 с.
25. Кульчицький С.В. К. 90 Голодомор 1932–1933 рр. як геноцид: труднощі усвідомлення. – К.: Наш час, 2008. – 424 с.

26. Конквест Р. Жнива скорботи: Радянська колективізація і голодомор / Пер. з англ. – К.: Либідь, 1993. – 384 с.: іл.
27. РГАЭ, ф. 219, оп. 1, д. 64, л. 11.

Маркова С.В. СОЦИАЛЬНО-КЛАССОВОЕ РАНЖИРОВАНИЕ УКРАИНСКОГО СЕЛА ВТОРОЙ ПОЛОВИНЫ 1920-Х ГОДОВ.

В статье делается попытка обобщить главные механизмы ранжирования крестьян, согласно социальных статусов и ролей в 1920-х гг., при этом используется анализ различных видов группировок: по признаку обеспеченности крестьян средствами производства, т.е. землей, рабочим скотом, инвентарем и др.; по посевным группам и др.

Ключевые слова: индустриализация, классовое деление, группирование крестьян, «кулак», механизмы ранжирования.

Markova S.V. SOCIAL AND CLASS DIVISION OF UKRAINIAN VILLAGE IN THE END OF 1920'S.

The article attempts to summarize the main ranking mechanisms of peasants according to the social statuses and roles in the 1920's using various groupings (according to crops amount, by the economic success (workstock and achievement), in accordance with providing peasants with the means of production, i.e. land, labor workstock, equipment, etc., for seeding teams in their group forage balance, according to the average income to average arithmetic error of income per head (or in each group of farms).

Keywords: industrialization, class division, peasants grouping, «kulak», average income, ranking mechanisms.

УДК 94 (477) «192»

Ю.С. Степанчук

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ В РАДЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ ЗА ДОПОМОГОЮ ОРГАНІВ НИЗОВОЇ ПРЕСИ В 20-Х – ПОЧАТКУ 30-Х РР. ХХ СТ.

Досліджуються особливості формування політико-ідеологічного світогляду населення УСРР за допомогою органів низової преси в 20-х – поч. 30-х рр. ХХ ст.

Ключові слова: низова преса, робселькори, стінкори, заводські газети, радянська влада.

Однією з форм масового залучення населення до т. з. громадсько-культурної роботи, нерозривно пов'язаної з утвердженням комуністичного світогляду, були організації робітничо-селянських кореспондентів – робселькорів. Створені у сфері діяльності основних засобів масової інформації, зокрема, преси, вони стали слухняними виконавцями більшовицької політики у центрі і на місцях.

На межі 20-30-х рр. робселькорівський рух в Україні втягнув у свою орбіту понад 500 тис. чоловік [1, с. 10]. Поряд із робітничими, селянськими, червоноармійськими кореспондентами, робкормолами та селкормолами - кореспондентами молодіжної преси, існували й стінкори, які об'єднувались навколо редколегій стінних газет. Редколегії стінгазет стали місцевими центрами об'єднання робселькорів, центрами по підготовці кореспондентів для впливовіших друкованих видань. Особливого поширення стінні газети набувають з 1924 р. «Значення стінгазет – відзначалось у тодішніх офіційних зверненнях, - як засобу впливу на маси і як форми виявлення їх активності, надзвичайно зросло. Як колективний агітатор та організатор, стінгазета стала відігравати самостійну роль на підприємстві...» [2, с. 31].

На початку травня 1924 р. газета «Коммунист» оголосила конкурс на тему: «Якою повинна бути стінна газета?». Конкурс продовжився до середини літа, спеціальне журі розглянуло масу запропонованих проектів. Результатом конкурсу стало присвоєння першої премії стінкору одного із харківських заводів – Л. Тираспольському. Його стінгазета «Вартовий на господарчому посту», стала зразком для оформлення інших газет такого типу [3].

З цього часу перед редколегіями ставились єдині вимоги щодо тематики та оформлення стінних газет, а саме: стінгазета повинна звертати увагу на стан підприємства (ремонт, сировина, паливо), виконання виробничих програм, виплату зарплати, взаємовідносини між заводоуправлінням та завкомом. Сторінки її повинні заповнюватись, головним чином, питаннями життя заводу, побутом робітників і т. п. Можна констатувати, що вже у цей час, у всіх містах України не було підприємства чи установи де б не існувало стінгазети. За